

KİTABI AKINLARIN ESERLERİNİN FOLKLORLA İLİŞKİSİ VE KENDİLERİNE HAS ÖZELLİKLERİ

Hiçbir yetenek yoktan meydana gelemez, kendisinden önceki bir şeyi temel alarak, ondan gelişir. Bunun gibi yazılı edebiyat da kendinden önceki folklerden kaynağını alır ve ondan gelişir.

Kazak edebiyat tarihinde yeni yazılı edebiyatın başlangıcından itibaren iki yönde geliştiği biliniyor. Biri bilinen Doğu Edebiyatına dayanıyorsa, diğeri tamamıyla bilinmeyen Rus Edebiyatına dayanıyor. Fakat bu iki akımın temsilcileri de halk hareketlerinden uzaklaşmıyor. Bu da edebiyatın gelişiminin belli bir kuralı olduğunu göstermektedir.

Edebiyatın folklor ile ilişkisi araştırmacıların dikkatini çok çeken konulardan biridir. Meşhur folklor araştırmacısı S. Kaskabasov Kazak folkloru ile edebiyatının ilişkisini dörde ayırıyor; (KASKABASOV, 1984) Genetik İlişki; "Genetik ilişki yazılı edebiyatın ortaya çıkış dönemine dayanıyor. Edebiyat folklerden gelişiyor ve onun şeklinden, konularından ve dilinden faydalanıyor" diyor alim, bu ilişkinin temeli hakkında (KIRAUBAEVA, 1988:80). Bu ilişki şekline Kazak edebiyat tarihinde XIX. asrın ikinci yarısı ile XX. asrın başındaki edebiyatta çok rastlayabiliriz. Bu dönemde edebiyatın kendine has özelliğini ortaya koyabildiği, ilmi bir gerçektir. Çünkü o dönemdeki Kazak Edebiyatı kendi içinde farklılaşmasına rağmen asıl çizgisinden ayrılmadığını görüyoruz. Bunu sadece nazım türünde değil, yeni gelişmeye başlayan nesir ve tiyatro türünde de görebiliriz. Bu konuda ilk Kazak romanlarından biri olan T. Comartbaev'in "Kız Görelim" (Qız Köre-lik) romanına bakılabilir. Roman kahramanlarının davranışlarında eski yaşayışlarının izleri görülür. Raynikamal güzele asılan beyler, eskisi gibi uçan balon, acayip korno, kaval, düdük gibi müzik aleti gücüyle ölen kızı tekrar diriltiyor. Fakat buna masal da diyemiyoruz. Burada müellifin iradesi dışında edebiyatın gelişme çizgisi doğrultusunda kuruluyor. Folklor ile edebiyatın birbirinden uzaklaşmadığı, genetik ilişkisinin kesilmediği döneme ait bir edebiyat eseri olduğunu gösteriyor. Bu ilişki M. Evezov'un "Eñilik-Kepek" piyesinde de görülür. Bu ilişkinin geçerli olduğu dönemdeki yazılı edebiyat temsilcilerinin hiçbiri bu ilişkiyi gözardı etmemiştir. Buna Abay'ı örnek verebiliriz. Abay destanlarının olaylarını hatırlayınız. Kitabi akınların eserleri söz konusu olduğunda ilk önce Doğu'nun akla geldiği bir gerçektir. Ancak bu eserler de Kazak Edebiyatının bir parçası oldu-

J. KAMALOVA

*Ahmet Yesevi Ü. Kazak Edebiyatı B.
Öğr. Görevlisi*

Kazak Türkçesinden Aktaran:

Banu MUKAYEVA- Hilal O. ARSLAN

ğundan, edebiyatın gelişme sürecinden ayrı düşünülemez. Bu sebeple Kitabi Akınların Kazak folkloruyla ilişkisine değinebiliriz. Kitabi Akınların eserlerinde de folklor ile edebiyatın birbirinden çok fazla ayrılmadığını görebiliriz. "Kazak kıssaları (destanları) eski yazılı edebiyat ile halk edebiyatının desturunu devam ettirecek şekildedir"(Kazak Edebiyatı Tarihi,C.2:534) diyen araştırmacı bilim adamı A. Kırwabeva bu şairlerin eserlerinin folklorla ilişkisinin derinliğini ifade ediyor. Birinde folklorik özellikler fazlaysa, diğerinde yazılı edebiyatın özellikleri ağırlık kazanıyor. Zaten, ustalık da burada ortaya çıkıyor. Doğulu gelenek ile milli rengin ustalıklı sentezlendiği folklor ile yazılı edebiyatın içice olduğu eserlerden biri de "Munlık-Zarlık"tır. Bu eserin özelliği her çağda her şekilde okuna gelmiş olmasıdır. Bu konuda bazı fikirler şu yöndedir, "Doğu tarzında kurulmuş ancak Kazak Edebiyatına malolup, Kazak folklor geleneğine bağlanan eserlerin özelliklerini taşıyor" (SETBAEVA,1982). Kazak destanları hakkında bilim adamı R. Berdibaev bu şeklin özelliği hakkında şunları söylüyor: "...içindeki olağandışı güçler dikkate alınmazsa, burada gerçek hayat unsurlarına bol miktarda rastlanır...Destanın masal tarzından daha sonra yazıldığı taşıdığı özelliklerden anlaşılıyor" (BERDİBAEV,1982:78). Destanın Doğu'dan alındığının da, Kazak'ın daha önceki masal şekli ile yazıldığına da iddia edilemeyeceğini söylüyor, alim.

Destanın aslı Kazaklar arasında "Altın Aydar" adıyla bilinen masaldır. Bu masal günümüze kadar hem sözlü olarak hem de XIX. asrın ikinci yarısından itibaren günümüze ulaştı (AL-TINSARIN,1879;VASİLEV,1898). Bizim burada ayrıca ele aldığımız Kitabi Akınlar sınıfındaki kıssacı şair Y. Şayhuslamalı masalı, halk arasında yaşayan efsaneler veya yayınlanan "Munlık-Zarlık" destanında bir arada görülen Kazak mitolojisi, folkloru, yazılı edebiyatı, folklor ile edebiyatın ilişkisinin göstergesidir.

Destanın esasını folklorik özelliklerin teşkil ettiğini yukarıda ifade ettik. Bundan başka destanda yer alan folklorik özellikler; iki öksüz çocuğa anne olan geyik, Kaşayım'a çocuk olan iki köpek, cadı karısı, mağarada, ormanda kahramanların günlerini geçirmesi, destanı uzak geçmişe bağlayarak ona mitolojik özellikler kazandırır-

yor. Destanda kahramanlık şiirlerinin yayılma şekillerine de rastlanıyor.

Sadağı jetken jeri bolsa,
Tartıp ketip baradı.
Mıltık jetken jeri bolsa,
Atıp ketip baradı.
Kılış jetken jeri bolsa,
Kırıp ketip baradı.

*Sadağının yeteceği yeri olsa,
Nişan alıp gidiyor.
Tüfeğin yeteceği yeri varsa,
Atarak gidiyor.
Kılıcın ulaşacağı yeri varsa,
Kırarak dökerek gidiyor.*

Bunun gibi bazı mısralar başka kahramanların şiirlerinde bulunan kıtalarda da bulunur;

Şuu, januar, şuu deydi,
Esen jeldey güvleydi.
Kulaktan terledi,
Terlegen sayın öledi.
Köldenen jatkan aňğardı
Jeroşak kurlı körmedi.

*Şuu, canavar şuu diyor,
Esen yelce seslendi.
Kulakları terledi,
Terleyen at gittikçe kuvvetlendi.
Öniinde uzayan büyük çukurları
Küçülmüşçesine aştı*

Bunların dışında da destanda folklorik özellikler görebiliriz. Şimdi destanın yazılı edebiyata ait vasıflarına değinelim; bu da alimler tarafından henüz değinilmemiş bir yeniliktir. Büyük alim R. Berdibayev'in yukarıda adı geçen eserinde: "Burada yazılı edebiyatın unsurları bol. Ezbere, her destanda görülen göçmen mısralar çok değil, bu birincisi. Nazım ile nesrin sırayla gelmesi de destana ait vasıflardan biridir. Destanda yabancı kelimeler kullanılmadan da, Orta Asya Türklerine ait kelimelerle ne kadar uygun ifadeler yakalandığını görüyoruz. Onlar, yani destanı yaratanlar Doğu Edebiyatını iyi bilen büyük kabiliyet sahipleridir" diyor. Gerçekten destanda bunun gibi ifadeler çok rastlanıyor. Bunu Şanşar Han şöyle söylüyor:

"..Gönlümün gamını artırıp..", "Allahın dostu Muhammed", "Medet eyle dostu halime", "kulların koruyucusu şehriyar", " ", " ", vs. destanda bunun gibi ifadeler baştan sona yer alır.

Bu kelimeleri dilci alimlerimiz Kitabi Dil olarak adlandırıyorlar. Alim Èbilkasimov B. "Kazak'ın eski yazılı edebi dili" adının verilmesinin doğru (ÈBILKASIMOV, 1988) olacağı fikrini ifade ettiği geçen asırlardaki Kazak'ın yazı dilinde, yukarıda geçen kelimelerin çok kullanılan kelimeler olduğu şüphesizdir. Bu da destanı yazılı edebiyata yaklaşıyor. Destanın bir diğer özelliği de dinle bağlantılı olayların olmamasına rağmen müellifin eserinde dinden yararlanmasıdır. M: "Din için canımızı satacağız" veya "Her kitapta peygamber adı gizli olduğundan hocalar göz yaş dökerek kitap okudu" gibi ifadeler müellifin dine bakışını

göstermesine rağmen, destanla bütünlük arzeten mısralardır. Bu, Kitabi Akınların yaratıcılığının ayrılmaz bir parçasıdır.

Diğer bir özelliği de eski yazılı edebiyattaki gibi destanın önsözle başlamasıdır. Müellif orada öğüt ve kendisi hakkında bilgi verir.

İşte "Mufilik-Zarlık" destanı, folklorun bütün zenginliğini içine alarak, Doğu Edebiyatı geleneğini de, eski yazılı edebiyatın geleneğini de kendinde yaşatan farklı bir eser olarak karşımıza çıkar. Çünkü bu destan yazılı edebiyatın, folklordan çok fazla uzaklaşmamış olduğu devrin ürünüdür. Buradaki folklorik tasvirlerin çokluğu da bundan kaynaklanır.

KAYNAKLAR

ALTINSARIN, I. 1879	Kırgızskaya Hrestomatiya	KIRAUBAEVA, A. 1988	"Gasırlar Mırası" A. j.s.80.
BERDİBAEV, R. 1982	Kazak Eposı , A. J. S. 78.	SETBAEVA, Ş. 1982	Kazahskaya Literatura i
EBİLKASMOV, B. 1988	"XVIII-XIX Ga. Kazak E-		Bostok,
KASKABASOV, CA. 1984	debi Dilinin Jazba Nus-kalan", A. J.00. "0 Tıypah i Forman Vzay- modeystvya Kazahskoy lite- raturı i Folkloru", İzvestiya, AN az SSR Seriya Filolo- giçeska, N3, Almatı.	VASİLEV, A.V. 1898	Oraztsı Kırgızskoy Slovest- nosti Kırgızskoy Skazki, Vş. Nl, Orenburg.
			Kazak Edebiyetinin Tarihi, 2-T. 1-K.